

MARYANA PROKOP ▶▶

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0135-863X>

Białoruś między Wschodem a Zachodem: uwarunkowania pozycji Białorusi w Europie

[recenzja książki *Rola i znaczenie republiki Białoruś we współczesnej Europie*]

Belarus between East and West: determinants of the position of Belarus in Europe

[book review *Rola i znaczenie republiki Białoruś we współczesnej Europie*]

Беларусь между Востоком и Западом: детерминанты позиции Беларуси в Европе

[рецензия книги *Rola i znaczenie republiki Białoruś we współczesnej Europie*]

Geopolityczne położenie Republiki Białoruś skazuje ją na poddawanie się nieustannym wpływom Wschodu i Zachodu, co w znacznym stopniu determinuje sposób określania przez państwo drogi dalszego rozwoju. Państwo białoruskie, podobnie jak Ukraina, często jest postrzegane przez pryzmat uzależnienia od Federacji Rosyjskiej. O ile gdy ukraiński sąsiad niejednokrotnie deklarował zmianę kierunku polityki zagranicznej na jej proeuropejski wymiar (pomarańczowa rewolucja, rewolucja godności), to w przypadku Białorusi tego typu deklaracje nie były odbierane na arenie międzynarodowej jako element gry w rozgrywkach z Rosją.

Książka Józefa Tymanowskiego pt. *Rola i znaczenie Republiki Białoruś we współczesnej Europie* jest doskonałym przykładem publikacji podejmującej

próbę określenia rzeczywistego wymiaru roli i znaczenia Republiki Białoruś we współczesnej Europie. Przedmiotem publikacji jest nie tylko prezentacja pozycji Białorusi na arenie międzynarodowej, ale także określenie stopnia zależności państwa od Federacji Rosyjskiej oraz zaangażowania we współpracę ze strukturami europejskimi, biorąc pod uwagę historyczne, polityczne, gospodarcze i społeczno-kulturowe uwarunkowania. Autor stawia trzy istotne pytania, które determinują strukturę pracy:

„w jakim zakresie historia oraz czynnik kulturowo-narodowościowy wpływają na współczesne stosunki polityczne w relacjach z Rosją i Unią Europejską; w jakim stopniu oddziaływanie polityczne i gospodarcze Rosji na Białoruś determinuje jej politykę zagraniczną; jaka jest rola i znaczenie państwa w jej konflikcie między Unią Europejską a Federacją Rosyjską” (s. 10).

Omawiana monografia składa się z siedmiu części (rozdziałów), które z jednej strony stanowią kompatybilną całość, z drugiej mogłyby być potraktowane odrębnie, nie tracąc swojej merytorycznej wartości. Należy zwrócić uwagę na wprowadzenie (wstęp), które jest próbą budowy intelektualnego tła do dalszych rozważań. Wprowadzenie zasługuje na wyróżnienie nie tylko pod względem zawartości merytorycznej, ale także warstwy metodologicznej. Autor monografii jest świadomy znaczenia podjętego tematu badawczego oraz w umiejętny sposób uzasadnia przesłanki determinujące jego wybór (s. 8–10).

Cezurę czasową pracy wyznacza szeroki przedział wydarzeń 1991–2015, zatem aż 24 lata, jednakże problemowy, nie zaś chronologiczny charakter rozważań, w tym przypadku uzasadnia objęcie badaniami ponad dwóch dekad istnienia państwa białoruskiego. Za cezurę początkową przyjęto 1991 r., czyli początek istnienia niepodległej Republiki Białoruś, z kolei za cezurę końcową 2015 r., co podyktowane jest, jak podkreśla autor monografii, „w miarę pozytywnym wizerunkiem Republiki Białoruś”, którego efektem były rozmowy przedstawicieli Zachodu, Rosji, Ukrainy w Mińsku, dotyczące konfliktu Rosja–Ukraina (Mińsk I, Mińsk II; s. 11). Ponadto, jak wskazuje autor, rok 2015 to czas, w którym Zachód dostrzegł pozytywną rolę Białorusi na scenie europejskiej polityki. Pomimo zasadności użycia tej cezury uzasadnienie jest zbyt mało precyzyjne. Moim zdaniem relacja pomiędzy cezurą

początkową i końcową wyraża niewspółmierność ich znaczenia. Zmiany, które nastąpiły w postrzeganiu Białorusi na arenie międzynarodowej, są istotne dla określenia roli i znaczenia państwa we współczesnej Europie, aczkolwiek czy ten aspekt jest tak samo istotny jak możliwości, które otrzymała Białoruś w kształtowaniu własnego państwa, a zatem wizerunku po odzyskaniu niepodległości?

Pierwszy rozdział monografii ma charakter teoretyczno-metodologiczny. Zostało w nim zaprezentowane ujęcie teoretyczne kategorii badawczej roli i znaczenia współczesnego państwa w stosunkach międzynarodowych. Podjęto próbę ujęcia danej kategorii na trzech płaszczyznach: przedmiotowej, podmiotowej i przestrzennej. Wartym odnotowania jest także określenie przedmiotu badań poprzez ujęcie teoretyczne: „spojrzenie na rolę i znaczenie Republiki Białoruś we współczesnej Europie z perspektywy paradygmatu neorealistycznego oraz systemowego”. Zatem stosując neorealistyczny paradygmat autor skupił się na ustaleniu najistotniejszych aspektów polityki zagranicznej Białorusi oraz jej skuteczności. Rosyjsko-białoruskie relacje zostały ujęte w oparciu o uwarunkowania geopolityczne, geoeconomiczne oraz społeczno-kulturowe. Z kolei użycie paradygmatu systemowego przyczyniło do rozpatrywania ewolucji roli i znaczenia Białorusi w Europie przez pryzmat realizowanej polityki, uwzględniając wiele elementów, które ją współtworzą i na nią oddziałują oraz na zmiany jej wektorów. Ponadto autor przedstawił spojrzenie na dane zagadnienie badawcze przez pryzmat realizmu strukturalnego według Kennetha Waltza. Jak podkreśla,

„paradygmat ten pozwala łatwiej badać politykę zagraniczną państwa białoruskiego, jego ewentualne zachowania oraz ich następstwa, zarówno dla systemu europejskiego, w którym funkcjonuje (jego stabilność lub brak stabilności), jak i dla niego samego, pomijając inne zmienne zależne i niezależne np. cechy ustrojowe państwa, strukturę władzy, poziom kultury politycznej, strategię przywódcy, strategię opozycji czy inne właściwości jego systemu politycznego” (s. 22).

Niewątpliwie osadzenie badań w paradygmacie teoretycznym pozwala określić badane zmienne, dokonać ich selekcji oraz ustalić ich istotność. Zatem zabieg ten z jednej strony porządkuje proces badawczy, z drugiej podnosi jego wartość merytoryczną. Dany rozdział stanowi prezentację tego,

w jaki sposób ujęcie teoretyczne prowadzonych badań, poprzez ustalenie w jakim paradygmacie zostanie osadzona badana kategoria, determinuje zakres przedmiotu badań. Rozdział ten, który jest doskonałą ilustracją zdolności analitycznych oraz warsztatu badawczego autora, należy także potraktować jako tło do dalszych rozważań.

Rozdział drugi, zatytułowany „Kontekst historyczny roli i znaczenia Białorusi we współczesnej Europie”, przedstawia z kolei historyczne tło do dalszych rozważań, poprzez ujęcie procesu kształtowania niepodległego państwa białoruskiego pod panowaniem Rosji jako części ZSRR, części Polski do momentu odzyskania niepodległości w 1991 r. Ponadto autor udziela odpowiedzi na pytanie, który z tych etapów wywarł największy wpływ na specyfikę współczesnego państwa białoruskiego.

Rozdział trzeci przedstawia geopolityczne uwarunkowania pozycji Białorusi w Europie. Zaprezentowano w nim także charakterystykę prowadzonej przez państwo polityki wielowektorowości, która poprzez relacje z Unią Europejską była próbą równoważenia wpływu Federacji Rosyjskiej. W tej części pracy autor podjął się analizy stosunków białorusko-rosyjskich, białorusko-unijnych oraz białorusko-polskich. Rozdział ten umożliwił uzyskanie odpowiedzi na pytanie czy prowadzona przez państwo białoruskie polityka wielowektorowości może być skutecznym narzędziem oddziaływania na Rosję, a intensyfikacja relacji z UE może przynieść państwu korzyści i wzmocnienie pozycji w Europie.

Kolejny rozdział otwiera serię prezentującą uwarunkowania, które determinują pozycję państwa białoruskiego w Europie. W tej części autor skupił się na prezentacji czynników politycznych, które przyczyniły się do ukształtowania obecnego postrzegania Białorusi na arenie międzynarodowej: niedokończony proces transformacji, kształt systemu politycznego jako autorytaryzm z elementami demokracji, sposób rządzenia Aleksandra Łukaszenki oraz postrzegania państwa z perspektywy białoruskiej opozycji politycznej. W tej części monografii autor udziela odpowiedzi na zasadnicze pytania: czy przemiany polityczne w państwie przyczyniły się do konsolidacji reżimu politycznego oraz czy były wyłącznie próbą odejścia od autorytaryzmu skonsolidowanego w kierunku autorytaryzmu nieskonsolidowanego.

W rozdziale piątym przedmiotem rozważań są uwarunkowania o charakterze ekonomicznym oraz to, w jakim stopniu przyczyniają się do roli

i znaczenia państwa białoruskiego w Europie. Dany rozdział stanowi zestawienie potencjału gospodarczego Republiki Białoruś, poprzez omówienie: potencjału ekonomicznego i majątku narodowego Białorusi, dynamiki PKB, priorytetów gospodarczych, inwestycji zagranicznych, dylematów rozwojowych oraz szans i zagrożeń dla modernizacji. Istotnym w tym rozdziale jest udzielenie odpowiedzi na pytania: w jakim stopniu, pomimo ekonomicznej zależności od Federacji Rosyjskiej, Białoruś jest w stanie samodzielnie prowadzić dalszy rozwój państwa? Czy jest możliwe zmniejszenie uzależnienia od gospodarki Rosji poprzez modernizację państwa?

Przedostatni rozdział stanowi prezentację uwarunkowań społeczno-kulturowych i ich znaczenia dla pozycji międzynarodowej Republiki Białoruś. W tym miejscu autor podjął się charakterystyki społeczeństwa Białorusi, procesu kształtowania tożsamości narodowej oraz próby weryfikacji czy w Białorusi istnieje społeczeństwo obywatelskie. Ponadto autor udziela odpowiedzi na pytanie w jakim stopniu proces kształtowania białoruskiej tożsamości narodowej determinuje europejski kierunek państwa, a w jakim wschodni.

Najbardziej interesującym wydaje się być ostatni rozdział, zatytułowany „Perspektywy rozwoju Białorusi”. Moim zdaniem jest on udaną próbą analizy oraz prognozy dalszej drogi rozwoju państwa białoruskiego. W tej części zostały zaprezentowane następujące wątki: znaczenie wielowektorowości w polityce zewnętrznej i wewnętrznej, perspektywa integracji z Federacją Rosyjską oraz Unią Europejską. Trudno nie zgodzić się z prognozą autora, że najbliższa przyszłość dla państwa białoruskiego wiąże się głównie ze ścisłą współpracą polityczną, gospodarczą oraz wojskową z Rosją, a stosunki z Unią Europejską nadal pozostaną tylko potencjalną alternatywą w rozgrywkach z Moskwą.

Niewątpliwie atutem książki jest jej kompleksowe ujęcie całokształtu determinującego rolę i znaczenie Republiki Białoruś w Europie. Autor prezentuje doskonałe zaplecze teoretyczne, formułuje istotne problemy badawcze oraz dokonuje ich rozstrzygnięcia. Dana publikacja jest niewątpliwie godna polecenia wszystkim zainteresowanym funkcjonowaniem państwa białoruskiego oraz determinantów określających jego pozycję w Europie. Warty podkreślenia jest także, że sposób, w jaki jest napisana monografia

nie kieruje jej tylko do badaczy zagadnienia, ale sprawia, że może być ona przyjemną lekturą dla wszystkich zainteresowanych.

DR MARYANA PROKOP

Katedra Krajów Europy Północnej
Wydział Prawa, Administracji i Zarządzania
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
ul. Świętokrzyska 21, 25-406 Kielce
maryana.prokop@ujk.edu.pl

Bibliografia

Tymanowski, J. (2017). *Rola i znaczenie republiki Białoruś we współczesnej Europie*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.